

(Pre)spajanje principa vjeronauke u BiH

Amina Mulabdić

Vjersko opredjeljenje je skoro sinonim za etničku pripadnost u Bosni i Hercegovini. Nakon rata, religija je postala tema koja ljude, iz jedne multikulturalne sredine koji su vijekovima skupa živjeli, čini uznemirenim, posesivnim i zaštitnički nastrojenim. Vjeronauka se, nažalost, shvata kao tačka dijeljenja a ne element zbližavanja kultura. Opšte je vjerovanje da će ovaj nastavni predmet produžiti segregaciju u školama. To nije nužno tako.

Ustaljena zabluda je da vjeronauka mora biti podijeljena na oprečne suprotnosti. Na jednoj strani je vjeronauka kao izučavanje i primjena jedne određene religije. Na drugoj strani je nekonfesionalna vjeronauka, takođe poznata i kao izučavanje o religijama. Trenutna politika o vjeronauci je, bez valjanog razloga, podijelila ove dvije vrste vjeronauke. Ovo takođe ne mora nužno biti tako.

Ove dvije 'suprotnosti' bi, iz nekoliko razloga, trebale biti istinski sastavljene u jedan jedini predmet. Postoji potreba da se uvede vjeronauka u državne škole da bi državni organ i vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini razvili sveobuhvatan i politički ispravan nastavni plan i program. Ovo će takođe doprinijeti sastavljanju adekvatnih udžbenika za druge predmete vezane za društvene nauke uključujući historiju, književnost i umjetnost. I konačno, djeca u državnim školama trebaju dobiti mogućnost da uče o svojim kolegama iz razreda kroz podučavanje o religiji bez da osjećaju prijetnju prema svom vjerskom ubjeđenju. Ovo je jedina prilika da jedno multikulturalno društvo kao što je bosansko-hercegovačko ima priliku da izgradi kulturu tolerancije i razumijevanja, što je u ovom regionu od životne važnosti.

Religija u regionu

Model koji se bude koristio u Bosni i Hercegovini treba da koristi opažanja i iskustvo susjednih zemalja. Na području Balkana su devedesete godine bile u najmanju ruku turbulentno razdoblje se 90-tih godina prošlog vijeka dešavali nemiri. Glavna razlika između zemalja regiona i Bosne i Hercegovine je da one imaju monoteističko/etničko društvo. Ostale religije/etničke pripadnosti su u ovim zemljama u manjini. Tako da su problemi u Hrvatskoj, Srbiji i Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji drugačiji od problema u Bosni i Hercegovini. Bosna i Hercegovina je jedinstvena po tom pitanju, barem što se tiče ove regije. U Bosni i Hercegovini postoje tri konstitutivne etničke grupe/vjerske zajednice, i sve se smatraju jednakim. Svima bi trebala biti dozvoljena sloboda vjeroispovjesti. Međutim, studija *Vjeronauka za religijsku toleranciju-koraci ka istinski demokratskom društvu* nudi uvid u to da ovo pravo nije adekvatno obezbjeđeno. Ova studija nudi moguća rješenja koja bi najbolje odgovarala Bosni i Hercegovini.

U Republici Hrvatskoj, katolička vjeronauka je dio nastavnog plana i programa. Učenici koji izaberu da ne pohađaju nastavu iz katoličanstva mogu zahtjevati da se njihova nastava iz vjeronauke vrši preko njihove vjerske zajednice. Iako su mnoge nevladine organizacije radile sa učenicima i nastavnicima u cilju promovisanja žobrazovanja za mir, hrvatska vlada je obeshrabrivala nastavnike da pohađaju ovakve seminare. U skladu s tim, vlada je organizovala samo nekoliko seminara vezano za temu, i nije došlo do značajnog poboljšanja.

Republika Srbija je u nastavni plan i program za prve razrede i osnovnog i srednjeg obrazovanja uvela vjeronauku kao izborni predmet 2001.

Sažetak

Kontroverzne rasprave vezane za vjeronauku u Bosni i Hercegovini su došle do nivoa na kojem je odgovornost obrazovanja djece zauzela drugo mjesto u odnosu na jednostrane manipulacije kako političara tako i medija. Samo stručnjaci bi trebalo da rješavanju pitanje vjeronauke: naime, vjerske institucije u saradnji sa organima vlasti koji su ovlašteni da rješavaju ovu problematiku. Tada će se iznaći adekvatno rješenje koje će najbolje odgovarati onima kojima je i namijenjeno. Nažalost, nastavni predmet Kultura religija u BiH nije ispunila svoju primarnu svrhu podučavanja sve djece u BiH o religijama. Međutim, naučila nas je važnu lekciju: vjeronauka se ne smije olako shvatati, bez obzira da li se govori o konfesionalnoj ili nekonfesionalnoj vjeronauci. Domaći nepristrasni stručnjaci će morati naporno raditi da bi sastavili namjenski model rješenja koji bi istinski najbolje odgovarao trenutnom okruženju u BiH.

godine. Sedam religija je dobilo odobrenje da nude vjeronauku u školama. Uveden je nastavni predmet 'Građansko obrazovanje' za učenike koji odluče da ne pohađaju vjeronauku. Vjerske vlasti su kritikovale ovaj čin uz argument da naziv izbornog predmeta implicira da se građanske vrijednosti ne podučavaju na vjeronauci.

Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija je primjenila drugačiji pristup. 2000. godine planirano je uvođenje nastavnog predmeta kultura religija, ali se njegova implementacija smatrala nezakonitom. Kao rezultat, odlukom Ustavnog suda ukinuta je bilo kakva vjeronauka u državnim školama. Makedonska vlada od tada dodatno diskutuje o predmetu sa Pravoslavnom crkvom, ali do danas kompromis nije pronađen. Kotor Network je objavio da mnogi Makedonci zagovaraju uvođenje predmeta sličnog sadržaja kao što je Kultura religija da bi se bolje odrazila multireligijska strana Makedonije.

Tri veoma različita pristupa u tri zemlje, a još uvijek postoje nedoumice. Sva tri pristupa su još uvijek tema debate. Iz ovog pregleda je jasno da sve ove zemlje eksperimentišu sa vjeronaukom koja je za njih još uvijek neistraženo područje. Hrvatska je zauzela monoteistički pristup vjeronauci, i potpuno je zanemarila nekonfesionalnu vjeronauku. Srbija je pokušala zastupati sve religije u vjeronauci kombinujući je sa kulturom religija kao izbornim predmetom. Ovo je izazvalo još više kritika od strane vjerskih zajednica. Makedonija je sa druge strane potpuno ukinula vjeronauku i vratila se na početak, pokušavajući da pronađe način da uključi religiju u nastavni plan i program državnih škola. Svi primjeri ovih zemalja dokazuju da je vjeronauka vrlo osjetljivo i komplikovano pitanje koje se treba pažljivo rješavati uz dosta nadziranja i procjene da bi se pronašao najuspješniji modul.

Zaboga, šta činiti?

Prva opcija bi bila da se zadrži status quo, tj. izabrali da se ne mijenja trenutna politika nego da se i dalje primjenjuje, te uz nadzor i procjenu pokuša poboljšati. Pilot projekat OSCE-a Kultura religija ima problem što se religije razlikuju od škole do škole, nema udžbenika i standardizira-

nih materijala za nastavu, nema dovoljno seminara za sadašnje i buduće nastavnike Kulture religija, vlada ne pruža dovoljan uvid niti daje smjernice za podučavanje predmeta, a škole koje treba da uvedu Kulturu religija već imaju zahtjevan nastavni plan i program. Ovi problemi otežavaju nastavnom predmetu Kultura religija da ga učenici i školske administracije prihvate. Projekat Kultura religija se pokazao kao veoma skup ako se uzmu u obzir obuke nastavnika, primjena strategija, kao i da ministarstva obrazovanja u svakom kantonu i u svakom entitetu moraju proći kroz proces implementacije ovog projekta. Pored toga, dugo će trajati da se ovaj nastavni predmet uvede u svaku školu u Bosni i Hercegovini i da se pravilno nadgleda i procjenjuje. Činjenica je da sa trenutnim stanjem u kakvom se nalaze vladine institucije je malo vjerovatno da se može provesti bilo kakav tip nadzora, a da ne pominjemo procjenu ovog projekta. Najblaže rečeno bio bi to veliki zadatak. Pored toga, u slučaju Kulture religija, postoje dokazi da se vjerske institucije protive ovom vidu vjerskog obrazovanja; a sa druge strane, država je ograničila svoju uključenost u implementaciji ovog nastavnog predmeta.

Druga opcija bi bilo radikalni smjer djelovanja, a to je da se potpuno ukine vjeronauka iz državnih škola, kao što je već ranije opisano u slučaju Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije. U ovom slučaju bi sva odgovornost i kontrola za obrazovanje djece o religiji i vjerovanju bila u rukama vjerskih institucija, bez bilo kakve uključenosti državnih institucija. U tom slučaju država ne bi imala nikakav uvid u nastavne planove i programe, niti bi imala pravo glasa kada je u pitanju vjeronauka. Ova opcija ne bi dozvoljavala nekonfesionalnu vjeronauku, a samim tim bi najvjerovatnije bila izgubljena ideja o promovisanju vjerske tolerancije, uzajamnog razumjevanja i suživota. Ovo ne znači da same vjerske institucije ne bi uzele udio u razvoju multikulturalnog društva, ali bi oni imali ograničene resurse zato što bi fokus njihovog učenja bila vjerska učenja. Ovo bi dalje omogućilo produbljenje vjerskog isključivanja većinskih grupa u Bosni i Hercegovini i ne bi stvaralo okruženje tolerancije i razumjevanja. Pored toga, član 9 Za-

kona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini jasno navodi da je: *vjeronauka je izborni i redovni predmet u osnovnom i srednjem obrazovanju*¹, što znači da bi takvo djelovanje bilo neustavno i samim tim nezakonito.

Konačna opcija bi bila pokušaj kreiranja simbioze vjeronauke i nekonfesionalne vjeronauke, gdje bi vjeronauka bila takoreći osvježena nekonfesionalnim predavanjima i radionicama. Ova vrsta obrazovanja ne bi uključivala dodatne časove u osnovnim i srednjim školama, nego bi uključili 'Kulturu religija' u vjeronauku. Nastavnici svakako imaju adekvatnu obuku za ovakvu vrstu nastave: nastavnici bi bili imami ili sveštenici koji već predaju vjeronauku; to bi bili nastavnici koji bi članovima drugih vjerskih grupa prenijeli znanje o svojoj religiji. To bi bili takozvani 'putujući sveštenici' koji bi radili u nekoliko škola koje bi im bile dodjeljene i za koje bi bili odgovorni. U ovom slučaju, vjerske institucije bi slale svoje 'uposlenike' sa jasnim instrukcijama šta da kažu i kako da podučavaju u druge vjerske razrede. Ovo, naravno, ne bi bilo deduktivno podučavanje o vjeronaukama učenika, nego informisanje o njihovim vjerskim običajima i uvjerenjima sa ciljem predstavljanja religije u najboljem mogućem svjetlu.

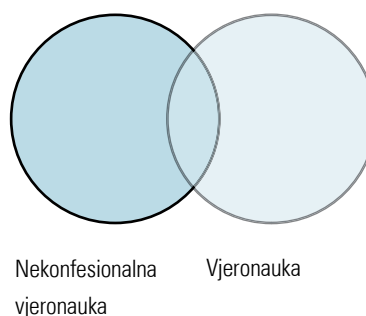
Veoma važan aspekt ovog pristupa je da vjerske institucije neće biti ugrožene uvođenjem ovakve vrste učenja o religijama, sa njihovim vlastitim vjerskim predavačima, što nije slučaj sa predmetom Kultura religija, na koje vjerske institucije, a posebno Katolička crkva, imaju velike primjedbe. Ova opcija im pruža mogućnost da odlučuju o nekonfesionalnoj vjeronauci, o nastavnom planu i programu, o načinu na koji bi njihova religija bila predstavljena i o uposlenicima koji bi bili uključeni u proces.

Jednostavno spojiti

- Ova opcija nudi sljedeće: Predavači bi prošli obuku u skladu sa *Vodećim principima iz Toleda o podučavanju o religijama i vjeronaukama u državnim školama* (OSCE).

- Predavanja ne bi bila iz udžbenika nego sa slajdova za prezentacije i prospekata.
- Vjerske institucije bi dostavile preporuke o metodologiji ove vrste vjeronauke.
- Državne institucije bi imale mogućnost da nadgledaju i kontrolišu ovakvu nastavu da bi se održao nivo kvalitete i tolerancije.
- Procjenu bi vršila nepristrasna agencija koja bi ponudila uvid u ostala ograničenja. Ova ograničenja bi bila prevaziđena zajedničkim naporima državnih i vjerskih institucija.

3. opcija: Stvoriti atmosferu u kojoj će se konfesionalna vjeronauka spojiti sa nekonfesionalnom vjeronaukom

Tri vjerska službenika iz tri religije (katoličanstvo, islam i pravoslavlje) će biti izabrani da putuju iz jednog mjesta u drugo i da održe predavanje i radionicu o svojoj religiji. Kao rezultat toga svaki razred bi imao diskusiju gdje bi učenici mogli postavljati pitanja i nuditi komparativno viđenje religije koja je tema razgovora i svoje vlastite religije.

Državne institucije i vjerske zajednice bi direktno uzele učešće u ovoj opciji. Državne institucije koje bi bile uključene su Ministarstvo civilnih poslova u Bosni i Hercegovini (kao dio zakonodavnog okvira), entitetska ministarstva obrazovanja (kao izvršni ogranak koji bi na sebe preuzeo implementaciju pilot projekta), kao i kantonalni i općinski sektori za obrazovanje. Opštinski nivoi vlasti bi vršili nadzor efikasnosti pilot projekta i izvještavali bi entitetska ministarstva.

¹ Vlada BiH (2003) Okvir zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službene novine BiH, br. 18/03

Amina Mulabdić

je rođena u Gračanici 1. novembra 1979. godine. Petnaest godina je živjela u Čikagu, Zagrebu i Kuala Lumpuru gdje je pohađala osnovnu i srednju školu. Po dolasku u Sarajevo, upisala je Engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Nakon diplomiranja, radila je kao profesorica engleskog jezika u Prvoj bošnjačkoj gimnaziji i u isto vrijeme počela raditi kao prevodilac. 2005. godine, počela je raditi u Jedinici za ekonomsko planiranje koja je bila projekat finansiran od Svjetske banke, a koji je pratio implementaciju Srednjoročne razvojne strategije. 2007. godine počinje raditi u Direkciji za ekonomsko planiranje Vijeća ministara u sektoru za Analizu socijalne uključenosti, gdje nastavlja do današnjeg dana. Udata je i ima jedno dijete.

Otvoreni umovi učenika izabranih srednjih škola, koji bi mogli posvjedočiti o raznim sličnostima i razlikama između religija, i da ti učenici uvide da nisu drugačiji od svojih kolega iz druge sredine je najvažniji rezultat pilot projekta. To bi stvorilo platformu za razvoj atmosfere razumjevanja i tolerancije, što je i bio prvobitan cilj ovih pilot projekata.

Literatura

Štipan, Machaee, *Islamsko obrazovanje u post-komunističkom Balkanu u periodu od 1990 do 2005. godine (Islamic Education in the Post-Communist Balkans in the Period from 1990 to 2005)*, Novi Muallim, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 33/2008.

Thompson, Penny (2005) *Whatever Happened to Religious Education?*, The Lutterworth Press, Cambridge.

Open Society Foundation Bosnia & Herzegovina and ProMENTE Social Research Sarajevo *Education in Bosnia and Herzegovina: What are we teaching our children? Content Analysis of all School Textbooks in Geography, History, Language and Religion*.

Međureligijsko vijeće u Bosni i Hercegovini (Interreligious Council in Bosnia-Herzegovina), *Izveštaj o stanju Prava na slobodu vjere u Bosni i Hercegovini* (novembar 2006 - decembar 2007), Sarajevo, 2008.

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijeđenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama.

Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživanje i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 48 istraživača.

Sva istraživanja su dostupna na www.soros.org.ba.